

Viima Koskenheimo

Improvisoinnista iloa soittotunneille

Improvisoinnin oppimateriaali aloitteleville huilisteille

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Musiikkipedagogi (AMK)

Musiikin tutkinto-ohjelma

Opinnäytetyö

13.5.2022

Tiivistelmä

Tekijä:	Viima Koskenheimo
Otsikko:	Improvisoinnista iloa soittotunneille: Improvisoinnin oppimateriaali aloitteleville huilisteille
Sivumäärä:	31 sivua + 1 liite
Aika:	13.5.2022
Tutkinto:	Musiikkipedagogi (AMK)
Tutkinto-ohjelma:	Musiikin tutkinto
Suuntautumisvaihtoehto:	Soiton- ja laulunopetus
Ohjaaja:	Annu Tuovila, MuT
Arviointi:	Juha Karvonen, FM

Tässä opinnäytetyössä esittelen kehittämäni improvisoinnin oppimateriaalia aloitteleville huilisteille. Tarkastelen myös improvisoinnin merkitystä musiikkipedagogin työssä ja pohdin improvisoinnin roolia lasten musiikkikasvatuksessa. Lisäksi analysoin kolmea huilunsoiton oppikirjaa niiden sisältämien improvisointiharjoitusten näkökulmasta. Halusin opinnäytetyössäni selvittää, mitä hyötyjä improvisoinnista on lapsille ja millainen musiikkipedagogin rooli on improvisointiprosessissa.

Olen kehittänyt noin 15-sivuisen improvisoinnin oppimateriaalin, jonka luonnosta esittelen opinnäytetyössäni laajasti. Esittelen oppimateriaalin tekoprosessia ja analysoin oppimateriaaliin valitsemiani tehtäviä asettamieni tavoitteiden näkökulmasta. Oppimateriaalin tavoitteena on innostaa huilisteja tutustumaan improvisointiin heti soittoharrastuksen alusta asti. Materiaali sisältää monipuolisesti erilaisia improvisointitehtäviä, ja jokaisen tehtävän tavoitteena on kehittää jotakin soiton osa-aluetta. Oppimateriaali sopii monille eritasoisille ja -ikäisille soittajille sen tehtävien sovellettavuuden vuoksi.

Opinnäytetyön tarkoituksena on esitellä improvisoinnin mahdollisuuksia huilunsoitonopetuksessa. Oppimateriaaliani voivat tulevaisuudessa soveltaa huilunsoitonopettajat, jotka kaipaavat apua ja inspiaraatiota improvisoinnin opetukseen. Tavoitteenani on kannustaa opettajia kokeilemaan rohkeasti improvisoinnin opetusta.

Avainsanat: musiikki, improvisointi, huilu, oppimateriaali, opettaminen

Abstract

Author: Viima Koskenheimo
Title: Inspiration from Improvisation: Improvisation Learning Material for Beginner Flutists
Number of Pages: 31 pages + 1 appendix
Date: 13 May 2022

Degree: Bachelor of Music Pedagogy
Degree Programme: Music
Specialisation Option: Flute pedagogy
Supervisor: Annu Tuovila, DMus
Examiner: Juha Karvonen, MA

In this Bachelor's project report, I present the improvisation learning material I have developed for beginner flutists. I also examine the importance of improvisation in the work of music educators and reflect on the role of improvisation in children's music education. In addition, I analyze three flute learning materials from the perspective of improvisation exercises. In my project, I wanted to discover the benefits of improvisation for children and define the role of music educators in the improvisation process.

I have developed a draft for a 15-page improvisation learning material which I introduce and discuss in detail. I report on the process of making the learning material and analyze the exercises I have chosen for the learning material in reference to the goals I have set. The aim of the learning material is to inspire beginner flutists to become acquainted with improvisation right from the beginning. The material includes a variety of improvisation exercises, and the goal of each exercise is to develop some aspect of playing. The learning material is suitable for players of all levels and ages due to the applicability of the exercises.

The purpose of the thesis is to present the possibilities of improvisation in flute tuition. In the future, my learning material can be applied by flute teachers who need help and inspiration to teach improvisation. My goal is to encourage teachers to boldly try improvisation-based tuition.

Keywords: Music, improvisation, flute, beginner, learning material, teaching

Sisälllys

1	Johdanto	1
2	Ajatuksia oman oppimateriaalin tekoprosessista	2
3	Improvisointi osana musiikkipedagogin työnkuvaa	4
3.1	Improvisoinnin juuret taidemusiikissa	4
3.2	Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmasta	5
3.3	Improvisaatio- ja sävellyspedagogiikan hankkeita ja koulutuksia	6
4	Improvisoinnin rooli lasten musiikkikasvatuksessa	7
4.1	Lasten improvisoinnista	7
4.2	Improvisoinnin vaikutukset oppimiseen ja lapsen kehitykseen	8
4.3	Opettajan rooli improvisoinnissa	9
5	Improvisointiharjoitukset huilunsoiton oppimateriaaleissa	11
5.1	Marja-Leena Mäkilä ja Heli Talvitie: Vivo huilu	11
5.2	Ainokaisa Pitkänen: Huilun taikaa	12
5.3	Katarina Fritzén & Karin Öhman: Flöjten och jag 1	13
6	Improvisoinnin ja sävellyksen oppimateriaali aloitteleville huilisteille	15
6.1	Suukappaleharjoitukset	16
6.2	Kuulumiset	19
6.3	Tarinat	21
6.4	Oma asteikko	23
6.5	Imitointi	25
6.6	Vastakohtat	26
6.7	Improvisointikortit	28
7	Pohdinta	30
	Lähteet	32
	Liitteet	34
	Kuva- ja improvisointikortit	34

1 Johdanto

Opinnäytetyössäni esittelen laatimaani oppimateriaalia aloitteleville huilunsoiton oppilaille. Lisäksi käsittelen improvisointia osana tämän päivän musiikinopetusta sekä perehdyn lasten improvisointiin ja sen hyötyihin. Improvisoinnin oppimateriaalini on tarkoitettu avuksi ja inspiraatioksi aloitteleville huilisteille sekä heidän opettajilleen.

Ajatus opinnäytetyöni aiheesta oli kytenyt mielessäni jo pidempään opintojeni aikana. Opetusharjoitteluiden ja huilutuntien observointien myötä huomasin, että improvisointimateriaalia huilisteille on hyvin vähän saatavilla. Näin ollen improvisointi, säveltäminen ja muunlainen luova musisointi oppitunneilla jää usein pitkälti opettajan vastuulle. Opettajalta, jolla käy jopa kaksikymmentä oppilasta viikossa, ei voida odottaa resursseja luoda omia oppimateriaaleja tai kehittää muita tapoja näiden aihealueiden opettamiseen, jos ideoita, ohjeita tai materiaalia ei ole missään valmiina saatavilla.

Materiaalini tarkoitus onkin toimia inspiraationa, ideoiden lähteenä ja myös käytännön oppimateriaalina niin opettajille kuin oppilaillekin. Opettaja voi käyttää oppimateriaalia valikoiden kullekin oppilaalleen sopivimmat tehtävät. Materiaali sopii kuitenkin myös soitettavaksi alusta loppuun muun oppimateriaalin ohella. Se ei sisällä tekniikkaharjoituksia tai ohjelmistoa, ja vaatii siksi rinnalleen jonkin toisen oppikirjan. Tarkastelen myös Suomessa yleisimmin käytössä olevia huilunsoiton oppikirjoja omassa luvussaan ja esittelen näiden teosten improvisointiharjoituksia. Käsittelen omaa oppimateriaaliani sekä jo käytössä olevia oppikirjoja soitonopettajan näkökulmasta ja pohdin, kuinka hyvin erilaiset tehtävät ja harjoitukset palvelevat soitonopetuksen tavoitteita.

Opinnäytetyöni alussa pohdin omaa lähtöasetelmaani oppimateriaalin tekemiseen sekä esittelen oppimateriaalilleni asettamiani tavoitteita. Sen jälkeen käyn hieman läpi improvisoinnin historiaa länsimaisen taidemusiikin saralla ja käsitte-

len taiteen perusopetuksen opetussuunnitelman muutoksia, jotka ovat kasvattaneet improvisointi- ja sävellyspedagogiikan merkitystä musiikinopetuksessa sekä arvioinnissa. Esittelen improvisointia ja sävellystä osana suomalaista musiikkipedagogiikkaa ja käyn läpi esimerkiksi muutamia sävellyspedagogisia hankkeita, jotka kertovat osaltaan Suomen musiikinopetuksen tämänhetkisestä sävellyspedagogiikan tilasta. Vastaavanlaisia hankkeita ei improvisoinnin osalta juurikaan ole Suomessa toistaiseksi nähty.

Haluan opinnäytetyössäni selvittää, mitä hyötyjä improvisoinnista on nuorille soitto-oppilaille, ja millainen rooli opettajalla on improvisoinnin opetuksessa. Laadukas instrumenttiopetus voidaan nähdä itsessään arvokkaana, mutta toisaalta se on tärkeä väline esimerkiksi kognitiivisten sekä vuorovaikutukseen liittyvien taitojen opettelussa. Yksi oppimateriaalini tavoitteista onkin liittää näiden taitojen opetusta improvisointiopetuksen lomaan.

2 Ajatuksia oman oppimateriaalin tekoprosessista

Tässä luvussa käsittelen tarkemmin oppimateriaalilleni ja sen tekoprosessille asettamiani tavoitteita sekä niitä asioita, jotka johtivat opinnäytetyöni aiheen valintaan. Tästä eteenpäin käytän termiä ”improvisointi” kuvaamaan kaikkea sellaista luovaa musiikin tekemistä, joka on spontaania ja soittajasta itsestään lähtevää.

2.1 Improvisoinnin oppimateriaalin tarkoitus ja tavoitteet

Toimiessani huilunsoiton opettajana ja sijaisena olen huomannut, että asenteet ja odotukset soittotunneille ovat usein hyvin ohjelmisto- ja tekniikkapainotteisia. Etenkin aikuiset oppilaat odottavat usein runsaasti klassista ohjelmistoa ja tekniikkaharjoituksia, ja vapaa musisointi voi tuntua heistä pelottavalta ja vaikealta. Uskon, että tämä voi johtua aiemmista soitto-opintokokemuksista. Omatkin kokemukseni lapsuuden ja nuoruuden aikaisista soittotunneista ovat keskittyneet erilaisten kappaleiden opetteluun, asteikkoharjoituksiin ja mahdollisimman vir-

heittämiään tekniseen suorittamiseen. Siinä missä tekninen osaaminen on tärkeää soittotaidon kehityksen kannalta, on mielestäni myös vapaa kokeileminen, kehittäminen ja tulkinta olennaista. Mielestäni improvisoidessa ja säveltäessä pääsee harjoittelemaan sellaista tunneilmaisua ja tulkintaa, jota on helppoa myöhemmin siirtää valmiisiin, jo sävellettyihin teoksiin.

Oppimateriaalini tavoite on antaa apuvälineitä improvisointiopetukseen esimerkiksi sellaisille opettajille, jotka eivät ole saaneet koulutusta improvisointipediagogiikasta. Myös he, joilla tätä koulutustaustaa jo on, voivat hyötyä valmiista materiaalista, kun resursseja ei tarvitse käyttää omien materiaalien tuottamiseen.

Oppimateriaali sisältää eritasoisia tehtäviä, joita opettaja voi valita oppilaalle. Monissa tehtävissä on vaihtoehtoisia tapoja toteuttaa tehtävä, jolloin yksi tehtävä sopii hieman muunneltuna monen tasoille soittajille. Ensimmäiset tehtävät soitetaan pelkällä suukappaleella, joten oppimateriaalin käyttämisen voi aloittaa heti, kun oppilas saa huilusta äänen. Mielestäni tämä edesauttaa improvisoinnin integrointia luonnolliseksi osaksi soittotunteja, ja oppilas saa kokemuksen siitä, että hän osaa ja kykenee tuottamaan itse musiikkia heti alusta alkaen.

Yksi oppimateriaalini tavoitteista on lisätä luonnollista ja innostunutta suhtautumista improvisointiin niin opettajien kuin oppilaidenkin keskuudessa. Myös tästä syystä käytän materiaalissa alusta asti termiä improvisointi – mielestäni pelkää tuolla sanalla on stigma, joka aiheuttaa monelle soittajalle suorituspainetta ja jännitystä. Olisi hienoa, että sanan stigmasta päästäisiin eroon, ja improvisoinnista voitaisiin puhua rohkeasti ja suoraan. Itse olen saanut usein ohjeeksi välttää tuon sanan käyttämistä soittotunneilla, jotta oppilas kuin ”huomaamatta” alkaisi improvisoida ilman improvisointi-termin aiheuttamia paineita. Uskon, että jos oppilas alusta asti tottuu tuon sanan käyttämiseen ja saa improvisoinnista hyviä ja motivoivia kokemuksia, ei myöskään tuollaista negatiivista kaikua sanalle pääse syntymään.

3 Improvisointi osana musiikkipedagogin työnkuvaa

3.1 Improvisoinnin juuret taidemusiikissa

Improvisoinnilla tarkoitetaan taidetta, jota luodaan sen esityshetkellä. Improvisointia harjoitetaan kaikilla taiteenaloilla, ja musiikissa sillä on pitkä historia ja perinteet.

Länsimaisessa taidemusiikissa improvisointia on harjoitettu nykytiedon valossa keskiajalta saakka (Brockmann 2009, 4). Tuohon aikaan muusikoilla oli tapana improvisoida erilaisia melodisia koristeluja sekä melismaattisia sävelkulkuja. Improvisointiin liittyi tuolloin runsaasti erilaisia sääntöjä, ja improvisointi olikin voimakkaasti etukäteen suunniteltua ja strukturoitua. (Galey 2015, 3-5.)

Keskiajalla kehittynyt kontrapunktiin perustuva improvisaatio kehittyi renessanssin ja barokin aikana eteenpäin. Säveltäjät ja esittäjät työskentelivät usein yhdessä teoksia sävelletessä, eikä siksi koettu tarpeelliseksi merkitä ylös jokaista nuottia. Tällöin myös esittäjä sai vapauksia tulkita kappaletta haluamallaan tavalla ja osaksi improvisoiden. Kadenssien säveltäminen teoksiin yleistyi, ja laulajat ja soittajat pääsivät esittämään virtuoosisia taitojaan improvisoiduissa lopukkeissa. (Galey 2015, 8-11.)

Barokin aikakaudella improvisointi jatkoi kehitystään ja suosiotaan. Musiikin nopeasta muutoksesta ja kehityksestä huolimatta improvisointi pohjautui yhä renessanssin aikaiselle polyfonialle ja sointuprogresioille, ja nämä peruseriaatteet säätelivät yhä improvisointia voimakkaasti. Barokin aikaan merkittävä osa teoksia oli basso continuo, johon myös kuului olennaisesti improvisaatio. Continon nuottikirjoitus oli hyvin rajattu ja sisälsi vain bassokulun, ja soittajien tehtäväksi jäi improvisoida muu harmonia sen päälle. (Galey 2016, 13-14.)

Barokin ja myöhemmin klassismin aikaan improvisointi muodostui yhdistelmäksi taiteen tekemistä ja yleisön viihdyttämistä – tunnetut säveltäjät esittelivät taituruuttaan improvisoimalla monimutkaisia, polyfonisia kappaleita kuten toccatoja

ja fuugia yleisön edessä. Tällaisina esiintyjinä pidetään esimerkiksi Bachia, Mozartia ja Beethovenia. (Brockmann 2009, 4.)

1800-luvulla romantiikan levitessä Eurooppaan alkoi improvisoinnin asema musiikissa hetkellisesti heiketä. Säveltäjät alkoivat toimia itsenäisemmin ja erillään muusikoista, ja halusivat yhä enenevässä määrin merkitä jokaisen haluamansa sävelen ja koristeen nuottiin. Improvisaatio löysikin uuden paikkansa jazzmusiikista, jossa se kehittyi heti voimakkaaksi piirteeksi ja olennaiseksi osaksi tyyli-suuntaa. Jazzimprovisaation kehitys ja leviäminen on ollut niin voimakasta, että monet nykypäivän klassiset muusikot eivät edes tiedä, että improvisointi on alun perin länsimaissa kehittynyt taidemusiikin alalla. (Brockmann 2009, 4-5.)

3.2 Taiteen perusopetuksen opetussuunnitelmasta

Improvisointi ja säveltäminen on taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän opetussuunnitelmassa (Opetushallitus 2017) nostettu aiempaa tärkeämpään asemaan musiikinopetuksessa. Taiteen perusopetuksen musiikin laajan oppimäärän mukaisen opetuksen pääasiallinen tehtävä on luoda oppilaalle edellytykset hyvän musiikkisuhteen syntymiselle. Tavoitteena on edistää oppilaan musiikillista osaamista ja rohkaista tätä luovaan ajatteluun, uuden luomiseen ja itseilmaisuuksiin. Opetuksen tarkoituksena on kehittää oppilaan myönteistä minäkuvaa sekä vuorovaikutustaitoja. Lisäksi opetuksella pyritään avartamaan oppilaan ymmärrystä kulttuurin ja taiteen merkityksestä yhteiskunnassa. (Opetushallitus 2017, 47.)

Musiikin perus- ja syventävien opintojen tavoitteisiin on merkitty oma alaotsikonsa säveltämiselle ja improvisoinnille. Tavoitteiden alaotsikoita on yhteensä neljä, joten prosentuaalisesti säveltämisen ja improvisoinnin tulisi muodostaa 25 % arvioinnista. Näihin tavoitteisiin lukeutuvat oppilaan kannustaminen improvisointiin, sovittamiseen ja säveltämiseen sekä oppilaan ohjaaminen omien musiikillisten ratkaisujen ja ideoiden tuottamiseen. Syventävissä opinnoissa tulee lisäksi rohkaista oppilasta hyödyntämään musiikkiteknologian mahdollisuuksia ja työvälineitä. (Opetushallitus 2017, 49-50.)

Uusi taiteen perusopetuksen opetussuunnitelma nostaa siis improvisoinnin ja säveltämisen merkittävään osaan musiikinopetusta. Opettajilta ja oppilaitoksilta on käytännössä odotettu melko lyhyellä aikavälillä merkittävää muutosta opettamisen tapoihin ja opetettaviin aiheisiin.

3.3 Improvisaatio- ja sävellyspedagogiikan hankkeita ja koulutuksia

Improvisaatio- ja sävellyspedagogiikka ovat käytännössä musiikin opetuksessa hyvin läheisiä keskenään, ja niiden toimintaperiaatteissa on paljon samaa. Siksi käsittelen tässä improvisoinnin pedagogiikan lisäksi myös sävellyspedagogiikan tilaa, hankkeita ja saavutuksia Suomessa.

Metropolia Ammattikorkeakoulu on järjestänyt vuosina 2016-2021 viisi säveltämisen ja luovan musiikin tuottamisen pedagogiikan täydennyskoulutusta eli Säpe-koulutusta. Näiden koulutusten tavoitteena on ollut luoda säveltämisen pedagogiikan toimintakulttuuriin muutoksia musiikkioppilaitoksissa. Tarve koulutuksille syntyi taiteen perusopetuksen sekä peruskoulujen opetussuunnitelmien uudistuttua. Säpe-koulutuksiin on osallistunut yli 300 musiikin opettajaa ja instrumenttipedagogia. (Säpe – säveltämisen pedagogiikka -koulutus 2020.)

Eräs sävellys- ja improvisointipedagogiikan merkittävimmistä materiaali-pankeista on viime vuosina kehitetty Opus 1 -sivusto. Sivuston kehittänyt työryhmä koostuu sävellyksen ja sävellyspedagogiikan erityisasiantuntijoista. Opus 1 sisältää monipuolisesti harjoitteita sävellysojintojen tueksi. Suuri osa näistä harjoitteista sopii myös improvisoinnin harjoitteluun. Opus 1 -aineistopankin harjoitteet lähtevät aivan alkeista, ja tehtävät on jaettu eri teemakokonaisuuksiksi. Näitä teemoja ovat esimerkiksi kuunteleminen, musiikin elementit, teknologia ja vuorovaikutus. Tehtäviä löytyy myös eri-ikäisille oppijoille sekä erikokoisille ryhmille. (Opus 1 2022.)

Musiikkipedagogin tutkinnon klassisen soiton- ja laulunopetuksen opintoihin kuuluu Metropolia Ammattikorkeakoulussa viiden opintopisteen edestä improvisointia (Musiikin tutkinto-ohjelman opetussuunnitelma 2021). Ne toteutetaan

kahdella eri kurssilla ensimmäisen ja toisen opiskeluvuoden aikana. Improvisointiopintoissa tutustutaan improvisointiin, tehdään erilaisia yksilö- ja ryhmäharjoituksia ja perehdytään improvisoinnin eri elementteihin ja ilmiöihin. Koko tutkinnon 240 opintopisteestä viisi on loppujen lopuksi melko pieni osa, ja kokonaisuutena improvisoinnin opetus jää määrällisesti melko vähäiseksi (Musiikin tutkinto-ohjelman opetussuunnitelma 2021).

Koin näiden improvisointiopintojen aikana, että aihe on niin laaja ja monipuolinen, että haluan perehtyä siihen lisää, jotta voin myös opettaa sitä oppilailleni. Myös tämä inspiroi minua opinnäytetyöni aiheen valintaan – halusin tutustua jo olemassa olevaan improvisoinnin opetusmateriaaliin ja luoda itse uutta sellaista.

4 Improvisoinnin rooli lasten musiikkikasvatuksessa

Improvisointia on tutkittu vuosikymmenten varrella, mutta tutkimukset ovat usein keskittyneet ammattilaisten ja aikuisten muusikoiden perspektiiviin. Lasten ja aikuisten musiikillinen ajattelu on kuitenkin jonkin verran erilaista, minkä takia lasten improvisaatiota ei voida luotettavasti lähestyä aikuisten kanssa tehtyjen tutkimusten näkökulmasta. Esimerkiksi improvisoiminen ja säveltäminen ovat aikuisten soittajien keskuudessa hyvin pitkälti jakautuneet erilleen, kun taas lasten kanssa työskennellessä ne usein limittyvät toistensa kanssa. (Junttu 2015, 80-81.)

4.1 Lasten improvisoinnista

Lapsille improvisointi on luonnollinen tapa toimia arkielämässä. He leikkivät, askartelevat, tanssivat ja musisoivat ilman ennalta määrättyä suunnitelmaa. Myöskin musiikkiharrastus voidaan nähdä eräänlaisena leikkinä, johon opettaja tai muu aikuinen asettaa sääntöjä ja antaa ohjeita. Säännöillä opettaja pyrkii kontrolloimaan oppimistilannetta ja auttamaan lasta kehittymään. Liian rajaavat säännöt voivat kuitenkin tappaa lapsen luovuuden ja siten estää häntä soittamasta oma-aloitteisesti. Lapsi voi esimerkiksi pelätä soittavansa väärin tai huo-

nosti. Juntun (2015, 84) mukaan lasten tapa oppia ja leikkiä voi näyttäytyä aikuisille kaoottisena ja jopa anarkistisena. Tällainen vapaa ja lapsentahtinen oppiminen voisi kuitenkin auttaa lasta säilyttämään avoimen suhteen soittamiseen ja musiikkiin.

Improvisointi ja omien kappaleiden kehittäminen lisää lapsen toimijuutta ja kannustaa häntä olemaan ylpeä omista tuotoksistaan. Hän saa luoda omaa musiikkiin ja tuoda ilmi ajatuksiaan ja tunteitaan soittonsa kautta. (Scott 2007, 2.) Improvisoinnissa voidaan asettaa lapsen oma mielikuvitus oppimisen keskiöön, ja tällöin lapsi saa itse asettaa merkityksiä omille tuotoksilleen (Wright & Kanellopoulos 2010, 82). Improvisointi voi siis muuttaa lapsen ja musiikin välistä suhdetta niin, että valmiina annettun nuottipaperin sijaan musiikista tulee hetkessä muotoutuvaa ja lapsen omiin mielikuviiin perustuvaa. Tämä voi muuttaa oppimisprosessia ulkoa opettelusta kohti syvempää ajattelua, itsenäistä ongelmanratkaisua ja merkitysten antamista (Wright & Kanellopoulos 2010, 82-83).

4.2 Improvisoinnin vaikutukset oppimiseen ja lapsen kehitykseen

Improvisointi ja säveltäminen antavat ihmiselle mahdollisuuden kohdata omia tunteitaan ja ajatuksiaan sekä ilmaista niitä vapaasti. Improvisoinnin integroitua osaksi musiikkiopintoja musiikin ei tarvitse rajoittua vain jo sävelletyn musiikin toistamiseen. Osan ohjelmistosta ollessa itse keksittyä voi oppilas muodostaa uudenlaisen suhteen myös muuhun repertuaariinsa. Improvisoinnin ja säveltämisen avulla voi myös oppia esimerkiksi rytmiin, harmoniaan ja muotoon liittyviä asioita. (Juntunen 2013, 45.) Kun oppilaalla ei ole edessään nuottia luettavaa, hän kiinnittää todennäköisesti enemmän huomiota myös äänenmuodotukseen ja muihin teknisiin asioihin (Scott 2007, 7).

Improvisointi on myös yksi käytetyimmistä musiikkiterapian menetelmistä (Hakkarainen 2009, 21). Vaikkei oppilas olisikaan niin sanotusti terapian tarpeessa, voidaan improvisoinnin terapeuttien menetelmien avulla luoda toimivampaa vuorovaikutussuhdetta oppilaan ja opettajan välille. Improvisointiharjoitukset

voivat helpottaa ja kehittää myös sanallista kommunikointia sekä luoda opettaja-oppilas-suhteeseen turvallisuutta ja avoimuutta.

Turvallisuudentunne on yksi tärkeimmistä improvisointiin vaikuttavista olosuhdetekijöistä (Puutio 2014, 5). Sen avulla ilmapiiri kehittyy luovuudelle otolliseksi ja sallivaksi. Oppilaan ei tarvitse pelätä virheitä, ja niiden avulla on aina mahdollisuus oppia. Kun opettaja näkee oppilaansa yksilönä ja huomioi tämän toiveet ja tarpeet, ovat mahdollisuudet oppilaan oman potentiaalin löytymiselle ja hyödyntämiselle parhaat mahdolliset.

Improvisoinnin on huomattu olevan hyväksi myös aivoille. Improvisoidessa ihminen voi saavuttaa flow-tilan, jolla on positiivinen vaikutus sekä ihmiseen itseensä että myös improvisointiin. Flow-tilaa kuvaillaan usein *optimaalisen tietoisuuden tilaksi*, ja se on tuttu käsite monilla luovilla aloilla. Flow-tilassa itsekontrolli ja epäonnistumisen pelko vähenee. Sitä pidetään hyvin palkitsevana tilana aivoille, ja se myös edesauttaa luovuuden kehittymistä. Suunnitelmallinen improvisointi ja improvisoinnissa kehittyminen edistää myös musiikin rakenteiden ymmärtämistä ja lisää motivaatiota harjoitteluun. (Landau & Limb 2017, 28.)

Ryhmäimprovisoinnilla on nähty olevan suurta hyötyä myös sosiaalisten vuorovaikutustaitojen kehittymisessä (Burnard 2002, 169). Improvisoinnin avulla lapset voivat harjoitella antamista, vastaanottamista, jakamista sekä roolien ja suhteiden ymmärrystä. Burnardin (2002, 169) mukaan improvisointi kehittää myös lasten päätöksentekokykyä, riskinottoa ja -hallintaa sekä luottamusta sekä itseensä että toisiin ryhmän jäseniin.

4.3 Opettajan rooli improvisoinnissa

Opettajan rooli improvisoinnin valmistelussa, toteutumisessa ja purkamisessa on mielestäni hyvin merkittävä. Opettajan tehtävänä on valita oppilaalle tehtävä tai ohjeistus, joka on tämän taitotasoon ja valmiuksiin nähden sopiva. Onnistunut tehtävänanto, ohjaus sekä palautteenanto varmistavat, että oppilas saa tuo-

kiosta hyvän oppimiskokemuksen. Vapaa improvisointi voi myös tuoda oppilaalle esille sellaista musikaalista potentiaalia, jota opettaja ei voi tai osaa muuten huomata (Wright & Kanellopoulos 2010, 84).

Burnardin (2002) mukaan opettajan tulisi pyrkiä improvisointia ohjatessaan inklusiivisuuteen. Oppilaalla tulisi olla mahdollisuus tehdä itsenäisiä ratkaisuja improvisoinnissa taitotasostaan riippumatta. Tällöin hän voi harjoitella itseensä ja omiin ratkaisuihinsa luottamista, vastuunkantoa sekä myös spontaania riskinottoa turvallisessa ympäristössä.

Mitä tulee oppilaan havainnointiin, saa opettaja olla aitiopaikalla oppilaan improvisoidessa. Oppilaan improvisointi kertoo paljon hänen taidoistaan ja siitä, miten hän esimerkiksi edistyy uuden opeteltavan asian kanssa (Scott 2007, 8). Improvisointia on hyvä pyrkiä myös sanallistamaan jälkikäteen, jolloin opettaja voi havainnoida, miten oppilas pystyy yhdistämään musiikillisia käsitteitä omaan soittoonsa. Improvisointi voi olla myös oppilaalle hyvä tilaisuus osoittaa osaamistaan, mikäli hän kokee olonsa siinä mukavaksi ja kykeneväksi. Lasta tulisi rohkaista pohtimaan sitä, millaiset asiat hänelle ovat olennaisia hänen improvisoinnissaan, ja myös reflektoida sitä, miltä improvisointi tuntuu (Burnard 2000).

Mielestäni opettajan tulisi koko ajan pitää mielessä oppilaan tuntemukset ja ajatukset improvisoinnista. Negatiiviset ja paineistetut kokemukset voivat aiheuttaa oppilaalle lukkoja, jotka voivat vaikuttaa haitallisesti soittamiseen sekä opettajan ja oppilaan väliseen suhteeseen. Onkin mielestäni tärkeää, että oppilasta ei missään vaiheessa pakoteta improvisoimaan, eikä hänen haluttomuuttaan tai kieltäytymistään paheksuta. Uskon vahvasti, että jokainen oppilas pystyy improvisoimaan omalla tavallaan, kun olosuhteet ovat hänelle otolliset, ja oppilas tuntee olonsa turvallisiksi.

5 Improvisointiharjoitukset huilunsoiton oppimateriaaleissa

Tässä luvussa käsittelen vuoden 2021 suosituimpien huilun oppikirjojen improvisointiin ja säveltämiseen liittyvää sisältöä. Valitsin kolme sellaista oppimateriaalia, joista minulla on itselläni kokemusta ja jotka ovat olleet myydyimpien huilun oppimateriaalien joukossa vuonna 2021. Myydyimmät oppimateriaalit on selvitetty muutaman suomalaisen musiikkiliikkeen verkkosivujen kautta lajittelu-perusteella ”myydyimmät” huilunuottien kategoriassa.

5.1 Marja-Leena Mäkilä ja Heli Talvitie: Vivo huilu

Vivo huilu (2004) on Marja-Leena Mäkilän ja Heli Talvitien laatima pedagoginen huilunsoiton oppikirja, joka on suunnattu noin 5-8-vuotiaille vasta-alkajille. *Vivo huilu* on osa laajempaa Vivo-oppikirjasarjaa, josta löytyy oppikirjat esimerkiksi sellolle, klarinetille, pianolle ja pikkukanteleelle. *Vivo huilu* on esipuheensa mukaan suunniteltu noudattamaan Suomen musiikkioppilaitosten liiton vuonna 2005 laatimia tasosuoritusohjeita.

Vivo huilu on visuaalisesti mielenkiintoa herättävä ja se on runsaasti kuvitettu. Oppikirja etenee järjestelmällisesti huilun kokoamisesta ja oikeaoppisesta soittoasennosta aina yhteissoittokappaleisiin ja monipuolisiin improvisointiharjoituksiin. *Vivo huilun* improvisointitehtävät on laatinut musiikkipedagogi Juhana Lindström. Improvisointitehtävien avulla harjoitellaan esimerkiksi erilaisia teknisiä asioita: Leikitään äänillä 2 -harjoituksessa (s. 27) tutustutaan höyryveturin ääntä matkimalla *accelerandoon* ja *ritardandoon* eli tempon kiihdyttämiseen ja hidastamiseen. Mitä pidemmälle kirja etenee, sitä enemmän siinä annetaan vapauksia improvisointiin. Esimerkiksi kirjan loppupuolella olevassa Leikitään äänillä 12 -harjoituksessa (s. 83) on annettu F-duurin viisi ensimmäistä säveltä, ja oppilasta ohjeistetaan improvisoimaan vapaasti näillä sävelillä. Näin vapaa improvisointi vaatii oppilaalta jo jonkin verran uskallusta, taitoa ja itseohjautuvuutta.

Kokonaisuudessaan *Vivo huilu* on mielestäni hyvin edistysellinen ja jopa aikaansa edellä julkaisuvuoteensa nähden. Improvisointi- ja sävellystehtäviä on melko paljon, ja tehtävät ovat monipuolisia. *Vivo huilua* käyttävä oppilas saa varmasti alusta asti kosketuksia improvisointiin, mikäli vain opettaja käyttää näiden tehtävien luomat mahdollisuudet hyödyksi.

5.2 Ainokaisa Pitkänen: Huilun taikaa

Huilun taikaa (Pitkänen 2007) on minulle jo lapsuudesta tuttu oppikirja, joka sisältää monipuolisesti ohjelmistoa sekä asteikkoharjoituksia. Ohjelmisto koostuu suurilta osin lasten- ja kansanlauluista, ja niiden lisäksi löytyy jonkin verran erityyppilajeja edustavia taidemusiikin kappaleita. Oppikirja on suunnattu 6-10-vuotiaille vasta-alkajille. Muista oppimateriaaleista poiketen kirjan tehtävissä hyödynnetään paljon myös muita soittimia, kuten kellopelejä, ksylofoneja, bassopaloja, kitaraa, pianoa ja rumpuja.

Huilun taikaa on yksinkertaisesti kuvitettu, selkeä ja helppolukuinen teos. Kirjan alussa muutamalla sivulla selitetään äänen syntyä huilussa, neuvotaan oikeaan soittoasentoon ja esitellään hieman rytmisiä käsitteitä ja notaatioita. Kirjan tehtävät ovat monipuolisia, ja perinteisten soittokappaleiden ja asteikoiden lisäksi siinä on esimerkiksi erilaisia sävellys-, korvakuulo- ja improvisointitehtäviä. Monein kappaleisiin on myös merkitty haastavampi stemma, jota opettaja voi soittaa harmonian luomiseksi. Harjoituksessa ”Improvisaatio” (s. 13) opettaja soittaa nuotista kaksi ensimmäistä tahtia, ja oppilaan on määrä jatkaa siitä improvisoiden vapaasti. Kyseessä on koko kirjan ensimmäinen improvisointitehtävä, ja mielestäni se on hieman haastava sellainen. Taitava opettaja kuitenkin kykenee valmistelemaan tehtävän niin, ettei sen suorittamiseen muodostu oppilaalle liian korkea kynnyksiä. Myös sivulla 29 olevassa improvisointiharjoituksessa on kirjoitettu opettajalle esisäkeet, joiden pohjalta oppilas voi improvisoida. Tässä harjoituksessa harjoitellaan pentatonisen asteikon käyttämistä.

Improvisointiin keskittyviä harjoituksia on kirjassa loppujen lopuksi melko vähän, mutta *Huilun taikaa* sisältää muita oppimateriaaleja enemmän muuhun luovaan

musisointiin, kuten sovittamiseen, erilaisilla soittimilla säestämiseen sekä yhteissoittoon liittyviä tehtäviä. Kaiken kaikkiaan *Huilun taikaa* on monipuolinen, helppokäyttöinen ja toimiva oppimateriaali pienille huilisteille.

5.3 Katarina Fritzén & Karin Öhman: Flöjten och jag 1

Flöjten och jag 1 (Fritzén & Öhman 2018) on Suomessa suosittu huilunsoiton oppikirja ruotsinkielisyydestään huolimatta. Teoksesta on suomennettu vanhempi painos, mutta tätä uusittua painosta ei ole toistaiseksi käännetty.

Flöjten och jag 1 on hyvin laajasti käytössä oleva oppikirja, ja se on selkeä, helppokäyttöinen ja järjestelmällisesti etenevä. Oppikirjan alussa on selitetty kuvien avulla oikeanlainen puhallustekniikka, soittoasento ja sormien paikat huilulla. Kirjan ohjelmisto koostuu monipuolisesti lasten- ja kansanlauluista, klassisesta musiikista sekä tunnetuista kevyen musiikin melodioista. Kirjan tekijät Katarina Fritzén ja Karin Öhman korostavat jo esipuheessa improvisointiharjoitusten merkitystä soitonopetuksessa. Heidän mukaansa improvisointitehtävien avulla oppilas oppii tuntemaan soitintaan ilman nuottien apua, ja tehtävät harjoittavat oppilaan korvakuuloa ja luovuutta. He jopa toteavat seuraavasti (1981, 1, suom. V. Koskenheimo): ”Opettajan, joka ei itse improvisoi, ei pidä epäröidä antaa oppilaalleen improvisointiharjoituksia.”¹ Tämä on mielestäni hyvin sanottu – on tärkeää, että opettaja ei omilla ennakkoluuloillaan tai epävarmuudellaan estä oppilasta oppimasta improvisointia.

Fritzénin ja Öhmanin oppikirjassa painotetaan tonaalista, sävellajiin perustuvaa improvisointia. Sivulta 13 löytyy ensimmäinen improvisointitehtävä, jossa oppilasta ohjeistetaan käyttämään G-duurin viittä ensimmäistä säveltä. Tehtävänantona on soittaa noita viittä säveltä eri järjestyksessä, jolloin oppilas saa aikaan melodian. Vihjeeksi annetaan, että melodia kannattaa lopettaa g-säveleen eli

¹ ”Den lärare som inte själv improviserar bör inte tveka att låta eleven ta sig an improvisationsövningarna (Fritzén & Öhman 2018, 1.)”

toonikaan. Tehtävässä on myös annettu soinnut G ja D7, joilla opettaja voi säästää improvisointia. Tehtävässä pyritään siis hyvin perinteiseen kuulokuvaan ja niin sanottuun hyvältä kuulostavaan soittoon. Improvisoinnin tavoitteena on saada aikaan kokonaiselta kappaleelta kuulostava improvisaatio, joka elää duuriympäristössä ja päättyy sävellajin toonikaan. Tämä harjoitus on mielestäni oikein hyvä duuriasteikon kuulokuvan harjoittamiseen, mutta toisaalta antaa melko kapean kuvan improvisoinnin mahdollisuuksista.

Seuraavalla aukeamalla on samankaltainen improvisointiharjoitus kuin edellä, mutta nyt liikutaan a-molliympäristössä. Tässä harjoituksessa on siis tavoitteena vahvistaa molliasteikon kuulokuvaa. Harjoituksessa ohjeistetaan miettimään improvisaatiolle tunnetilaa, ja ilmaisemaan sitä soitossa.

Seuraavassa improvisointiharjoituksessa on taas samanlainen lähtöasetelma kuin aiemmissa: annettu sävellaji on g-molli, ja siitä viisi ensimmäistä säveltä. Nyt kuitenkin oppilasta ohjeistetaan lukemaan erään kansanlaulun sanat, ja improvisoimaan niiden pohjalta.

Voidaan huomata, että improvisointiharjoitukset etenevät järjestelmällisesti, ja että kaikki harjoitukset pohjautuvat jollekin asteikolle. Asteikon lisäksi harjoituksessa on aina jokin yksittäinen ohje, liittyen esimerkiksi tulkintaan, dynamiikkaan tai artikulaatioon. Atonaalista improvisointia tai laajennettuja tekniikoita ei kirjassa käsitellä.

Flöjten och jag 1 on erinomainen oppikirja aloitteleville huilisteille. Se tarjoaa improvisointiharjoituksia, mutta yksinään ne antavat kovin suppean kuvan improvisoinnin mahdollisuuksista. Oppikirjan tehtävien lisäksi olisi siis mielestäni hyvä teettää myös muita improvisointiharjoituksia. *Flöjten och jag 1* -oppikirjan ohjelmisto on kuitenkin ilahduttavan monipuolista, ja monipuoliset kappaleet varmasti motivoivat oppilasta soittoharrastuksessa.

6 Improvisoinnin ja sävellyksen oppimateriaali aloitteleville huilisteille

Improvisoinnin oppimateriaalini kohderyhmänä ovat alakouluikäiset huilistit. Oppimateriaalia voidaan käyttää sekä aivan aloittelevien että jo hieman pidemmällä olevien oppilaiden kanssa. Monet tehtävät ovat helposti varioitavissa eri-ikäisille ja -tasoisille oppilaille. Oppimateriaali on tällä hetkellä luonnosvaiheessa, ja aion jatkaa sen kehittämistä tulevaisuudessa. Seuraavaksi aion testauttaa tehtäviä omien oppilaideni kanssa sekä kerätä materiaalista palautetta toisilta huilunsoitonopettajilta.

Oppimateriaali on suunniteltu käytettäväksi yhdessä opettajan kanssa. Moni harjoitus perustuu vuorovaikutukseen, minkä takia niiden tekeminen esimerkiksi yksin kotona ei ole välttämättä motivoivaa tai tarkoituksenmukaista. Oppimateriaali soveltuu myös ryhmä- ja pariopetukseen, sillä useissa tehtävissä voidaan soittaa yhtä aikaa ja vuorotellen. Oppimateriaalia ei varsinkaan jo hieman edistyneemmän oppilaan kanssa tarvitse käydä läpi kronologisesti, vaan materiaalista voidaan poimia tilanteeseen ja oppitunnin aiheeseen sopiva tehtävä.

Oppimateriaalin tehtävät etenevät atonaalisesta improvisoinnista pikkuhiljaa kohti tonaalisempia ympäristöjä. Perinteisiin duuri- ja molli-improvisointeihin ei materiaalissa mennä lainkaan, vaan niiden sijaan käydään läpi esimerkiksi pentatoninen sekä kokosävelasteikko. Päätin tehdä tällaisen rajauksen, koska nämä asteikot esiintyvät harvemmin ns. perinteisissä huilunsoiton oppikirjoissa, ja ne ovat mielestäni hyvin antoisia improvisointia ja muutakin musisointia ajatellen.

Perinteisen soittamisen lisäksi oppimateriaali kannustaa oppilasta kokeilemaan laajennettuja soittotekniikoita oman instrumentin tutkiskelun kautta. Tällaisia äänenmuodostuksen mahdollisuuksia ovat esimerkiksi glissandot, ylipuhallus ja erilaiset naputusäänet läppien ja kielen avulla. Oppimateriaalissa ehdotetaan oppilaalle myös luokasta löytyvien muiden instrumenttien ja rekvisiitan käyttöä improvisoinnissa. Näin oppilas voi saada sisällytettyä musiikkiin sellaisia ääniä,

joita hän ei omalla soittimellaan voi saada aikaiseksi. Improvisointiin voidaan helposti sisällyttää esimerkiksi pianon sekä erilaisten rumpujen ja laattasoitinten soittoa. Oppilasta voidaan myös kannustaa kokeilemaan, millaisia ääniä saadaan aikaan esimerkiksi valokatkaisijasta, sälekaihtimista tai repun vetoketjusta.

6.1 Suukappaleharjoitukset

Oppimateriaalin ensimmäiset harjoitukset voidaan tehdä, kun oppilas osaa puhalltaa huilun suukappaleesta äänen. Ensin oppilas harjoittelee puhalluksen pituutta ja sitä, kuinka ilma saadaan riittämään pitkään puhallukseen. Oppilaan ensimmäinen improvisaatio on hänen itse valitsemansa yhdistelmä pitkistä ja lyhyistä suukappaleäänistä.

Jo pelkällä suukappaleella voit soittaa monia erilaisia ääniä.

Kokeile soittaa lyhyitä ääniä:

.

Ja pitkiä:

— — — — —

Entäpä vuorotellen pitkiä ja lyhyitä?

— . — .

tai

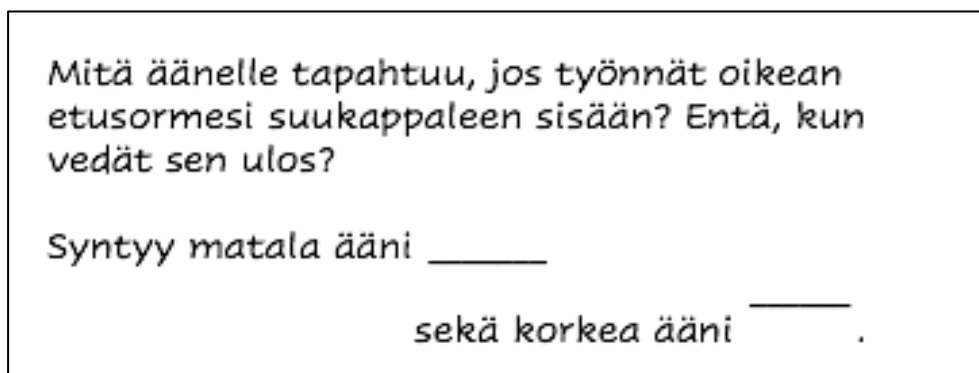
. — . —

Kuinka monta erilaista yhdistelmää keksit lyhyistä ja pitkistä suukappaleäänistä?

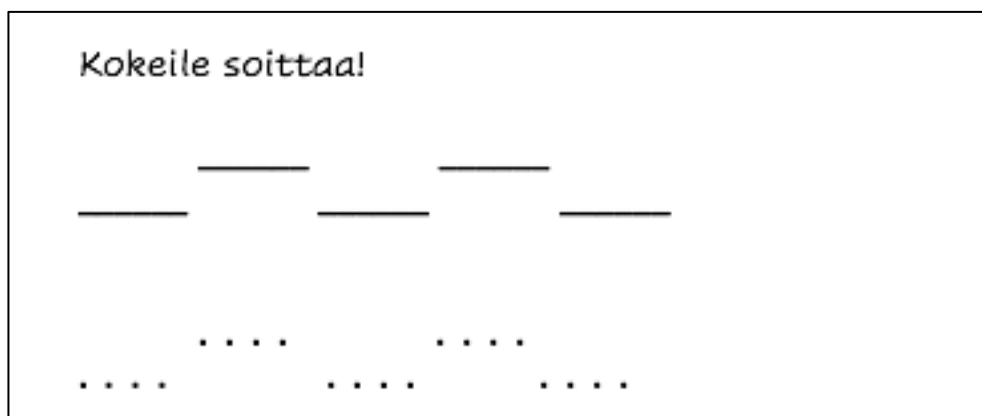
Kuva 1. Suukappaleharjoituksia.

Näissä harjoituksissa ei vielä oteta mukaan sykettä tai nuottien aika-arvoja, vaan tavoitteena on saada ilma kulkemaan vapaasti ja hallitusti. Tarpeeksi voimakkaita pitkiä ja lyhyitä puhalluksia voidaan harjoitella myös ilman huilua, mikäli se on tarpeellista. Tähän hyviä apuvälineitä ovat esimerkiksi höyhen tai vappuhyrrä, joka pyörii riittävän suuren ilmavirran osuessa siihen.

Seuraavissa harjoituksissa uutena asiana tulee sävelkorkeuden muuttaminen. Suukappaleen äänen korkeutta muuttamalla harjoitellaan sävelkorkeuksien erottamista ja niiden kuvailua.

Kuva 2. Suukappaleharjoituksia 2.

Kuva 3. Suukappaleharjoituksia 3.

Sormen syvyyttä suukappaleen sisällä muuttelemalla voidaan saada aikaan paljonkin eri sävelkorkeuksia. Selkeyden vuoksi harjoituksessa käytetään vain kahta ääriasentoa – kokonaan ulkona ja sisällä.

Seuraavassa tehtävässä harjoitellaan kaikkia edellä opeteltuja suukappaleteknikoita. Oppilas saa kehittää itse kappaleen, jossa pääsee hyödyntämään näitä oppimiaan taitoja. Kappaleelle ei ole annettu tarkempia ohjeita, vaan oppilas saa määrittää itse esimerkiksi sen keston ja tunnelman.

Keksi oma kappaleesi käyttäen lyhyitä, pitkiä, matalia ja korkeita suukappaleäänä. Voit halutessasi kirjoittaa sen ylös ja antaa sille myös nimen.

Kuva 4. Suukappaleharjoituksia 4.

Tarvittaessa opettaja voi antaa lisäohjeita tai tukea oppilasta improvisointi- ja sävellysprosessissa. Tällainen tehtävä huilunsoittoharrastuksen alkupuolella kertoo myös opettajalle siitä, miten oppilas suhtautuu uusiin tehtäviin ja tilanteeseen, jossa hänelle itselleen annetaan päätösvalta lopputuloksen suhteen.

Kyseisessä tehtävässä voidaan myös harjoitella alkeellista notaatiota, mikäli se tuntuu opettajasta hyvältä ratkaisulta. Oppilas voi opettajan avulla kirjoittaa ylös soittamansa kappaleen käyttämällä esimerkiksi aiemmin oppimateriaalissa esiintyneitä piste ja viiva -merkintöjä. Kappaleen nimeäminen edellyttää, että oppilas pohtii kappaletta ja sen tunnelmaa ja siten reflektoi omaa soittoaan. Tämän takia kappaleiden nimeämisestä on hyvä harjoitella alusta asti, vaikka se voi-kin oppilaasta usein tuntua aluksi hankalalta.

6.2 Kuulumiset

Näitä tehtäviä voidaan hyödyntää esimerkiksi aina soittotunnin alussa. Niiden avulla opettaja voi saada tärkeää tietoa oppilaan mielialasta, vireystilasta ja tilanteesta, josta oppilas tunnille saapuu. Oppilas puolestaan voi parhaimmillaan kokea tulevansa kuulluksi omana itsenään ja tunnetilojensa kanssa. Kuulumistehtävät ovat sopivia kaikenlaisille soittajille, ja niihin voidaan yhdistää tunnilla käsiteltäviä aiheita. Tehtävää on hyvä purkaa sanallisesti soittamisen jälkeen, jos oppilas on siihen halukas.

Millainen päivä sinulla on ollut?

Voit etsiä sopivia adjektiiveja sanapilvestä:

Mieti, miten kuvailisit näitä sanoja soittamalla. Arvaako opettajasi tai soittokaverisi, millainen päiväsi on ollut?

Arvuutelkaa toistenne valitsemia sanoja improvisointinne perusteella. Kuinka monta uutta adjektiivia keksit sanapilveen?

Kuva 5. Kuulumiset-tehtävä ja adjektiivipilvi.

Erialaisten adjektiivien kuvailua soittamalla voi olla hyvä harjoitella erikseen, ja siksi tehtävää voidaan tehdä myös satunnaisilla adjektiiveilla. Oppilaan kanssa voidaan yhdessä pohtia, millaiset asiat musiikissa ilmentävät esimerkiksi iloa, surua tai kiirettä. Tunneimprovisoinnin avulla adjektiiveja voidaan myös siirtää esimerkiksi opeteltaviin asteikoihin tai kappaleisiin, joissa ne pääsevät osaksi oppilaan tulkintaa.

Tunnetehtävät voivat auttaa oppilasta käsittelemään ja ilmaisemaan omia tunteitaan. Tunnetaidot ovatkin vuorovaikutuksellisen opetuksen perusta (Tomperi ym. 2022). Dialoginen opetus perustuu siihen, että opettaja suhtautuu oppilaan tunteisiin hyväksyvästi, ja auttaa tätä käsittelemään niitä. Mielestäni tunnetaitoja on hyödyllistä opetella soittotunneilla siinä missä koulussakin, sillä soittoharrastukseen kuuluu myös toki kaikenlaisia tunteita. Parhaimmillaan soittamisesta voi kehittyä oppilaille vahva tunneilmaisun väylä, jonka avulla hän voi käsitellä muita elämänsä osa-alueita.

6.3 Tarinat

Tehtävänä on lukea tarina, improvisoida siihen äänimaisema sekä tarinan juoni ja tapahtumat. Tarina on lyhyt kertomus metsän eläimistä, ja se sisältää paljon ääntä kuvailevia sanoja, kuten "loiskua", "tuivertaa", "tassutella" ja "visertää". Oppilaan tehtävänä on pohtia, millaisia ääniä tuohon tarinaan voisi kuulua, ja kuinka niitä voisi ilmentää soittamalla. Jatkotehtävänä on myös improvisoida itse tarinan juoni soittamalla.

Lukekaa tarina yhdessä. Millaisia ääniä tarinaan voisi liittyä? Entä miten voisit kertoa tarinan vain soittimellasi?

1. Pohtikaa, millaisia ääniefektejä ja taustääniä tarinaan voisi sisältyä. Lukekaa tarina ääneen siten, että toinen soittaa efektit ja taustäänet tarinan päälle.
2. Miltä tarina kuulostaisi soitettuna? Kokeilkaa improvisoida soittimella tarinan juoni, tunnelma ja erilaiset äänet joko yhdessä tai erikseen.
3. Yhdistäkää efektit ja taustäänet soitettuun tarinaan. Vaihtakaa osia.

Kuva 6. Tarina-tehtävä.

Harjoituksen tavoitteena on harjoitella kuvailevaa soittoa sekä erilaisia soittotekniikoita. Oppilaan kanssa voidaan pohtia, miltä erilaiset luonnon äänet kuulostavat huilulla soitettuna, ja miten tarina saadaan etenemään ilman sanoja. Erilaisen äänen tuottamiseen voidaan tässä tehtävässä hyödyntää myös luokasta löytyviä muita instrumentteja ja esineitä.

Kirjoita oma tarinasi!

Voitte käyttää apuna improvisointikortteja tai muuta luokasta löytyvää rekvisiittaa. Keksi myös tarinallesi nimi!

Kuva 7. Oma tarina -tehtävä.

Samasta aiheesta seuraava tehtävä on oman tarinan kirjoittaminen. Tässä oppilas ja opettaja voivat käyttää luovuuttaan mielin määrin – tarina voi olla kirjoitettu tai piirretty, ja oppilas saa itse kehittää sen teeman ja juonen. Ohjeistuksessa ehdotetaan apuvälineeksi improvisointikortteja, jotka ovat oppimateriaalin lopussa ja toimivat apuna ja inspiraationa erilaisissa improvisointitehtävissä.

*Miltä sinun tarinasi kuulostaisi soitettuna?
Millaisia tunteita ja ääniefektejä siinä olisi?*

Voitte yhdessä opettajan tai soittokaverin kanssa nauhoittaa tarinasta ja sen äänimaisemista kuunnelman.

Kuva 8. Oma tarina -tehtävän jatko.

Kun oma tarina on valmis, tehdään siitä samanlaiset improvisointiharjoitukset kuin edellisessäkin tarinatehtävässä. Tällä kertaa mukaan otetaan myös hieman musiikkiteknologiaa. Tarina voidaan joko lukea tai soittaa nauhalle, ja toinen soittaja voi lisätä tarinan päälle äänimaisemia tai -efektejä. Opettaja voi jalostaa tehtävää eteenpäin haluamaansa laajuuteen, ja kuunnelmasta voi näin tehdä suuremmankin projektin.

Tässä tehtävässä mielestäni tärkeintä on saada oppilaan oma ääni soittotunnilla kuuluviin. Omaa tarinaa kehitellessään oppilas saa tuoda omaa maailmaansa ja näkökulmaansa esille, ja hän saa päätösvallan siihen, millainen tarinasta ja sen äänimaisemasta kehittyy. Oman tarinan kirjoittaminen vastaa jonkin verran oman sävellyksen tekemistä, mutta oppilaan kielellisten taitojen ollessa musiikillisia taitoja kehittyneemmät, on hänellä laajemmat mahdollisuudet ilmaista tällä tavoin itseään.

6.4 Oma asteikko

Tässä tehtävässä tutustutaan asteikkojen luonteeseen ja siihen, minkälaisista rakennuspalikoista asteikot koostuvat. Olen kokenut omassa opetuksessani, että hyvin harva oppilas tietää, miksi esimerkiksi duuri- ja molliasteikot kuulostavat erilaisilta, ja moni pyrkii oppimaan asteikot vain ulkoa. Uskon, että asteikon rakenteen ymmärtäminen avaa silmät myös monille muille musiikin rakenteille. Sen vuoksi tämä tehtävä alkaa koko- ja puolisävelaskeleiden harjoittelemisella. Tämän jälkeen siirrytään asteikon tekemiseen.

Oma asteikko

Kertaa opettajan kanssa koko- ja puolisävelaskeleet. Etsi ne yhdessä opettajan kanssa pianon koskettimilta.

Käytä myös omassa asteikossasi koko- ja puolisävelaskeleita. Asteikossa voi olla valintasi mukaan 5-8 säveltä.

Kirjoita asteikkosi ylös ja anna sille halutessasi nimi.

Kuva 9. Oma asteikko -tehtävä.

Oppilaalla ja opettajalla on tämän tehtävän toteutukseen hyvin vapaat kädet. Asteikon keksimistä voidaan lähestyä soittamisen, laulamisen tai kirjoittamisen avulla. Oppilas voi itse alkaa työskennellä siten kuin hän kokee itselleen mieluisimmaksi, tai vaihtoehtoisesti opettaja voi valita työskentelytavan.

Kun oma asteikko on valmis, voidaan sen avulla alkaa improvisoida ja säveltää. Seuraavassa tehtävässä harjoitellaan myös musiikillisen motiivin käsittelyä ja sitä, miten niitä voidaan käytännössä kehittää ja käyttää.

Millainen tunnelma asteikossasi on?

Millaisen melodian saat aikaan, kun asetat
asteikon säveliä peräkkäin?

Soita yhden tahdin mittaisia motiiveja, joiden
sävelet kuuluvat omaan asteikkoosi. Opettaja
tai soittokaveri kirjoittaa ne ylös.
Kokeilkaa sitten improvisoida yhdessä asteikon
sävelten pohjalta. Voitte hyödyntää
improvisoinnissa aiemmin keksimiäsi motiiveja.

Sävellä asteikkoosi perustuva kappale. Käytä
halutessasi apuna improvisointikortteja.

Kuva 10. Oma asteikko -tehtävän jatko.

Edistyneemmän oppilaan kanssa tästä aiheesta voi jatkaa myös esimerkiksi sekvensseihin ja niiden käyttöön improvisoinnissa ja säveltämisessä. Tässäkin tehtävässä opettajan mahdollisuudet laajentaa tehtävää ovat lähes rajattomat.

6.5 Imitointi

Imitointi on yksi improvisoinnin merkittävistä työskentelytavoista, ja siksi koin tärkeäksi sisällyttää sen myös oppimateriaaliini. Imitointiharjoitus maadoittaa kuuntelemaan ympäristöä ja tekemään siitä havaintoja. Erilaisten esineiden sointia etsiessä voidaan myös harjoitella erilaisia laajennettuja soittotekniikoita. Imitaatioissa voidaan kiinnittää huomiota esimerkiksi sointiväriin, rytmiin ja dynamiikkaan.

Hiljenny kuuntelemaan ympäristöäsi.
Kuuletko...

...ilmastoinnin huminaa?
...oman hengityksesi?
...autojen hurinaa, tuulen suhinaa, linnunlaulua
tai sateen ropinaa?
...musiikkia viereisestä luokasta?

- vai jotain ihan muuta?

Listatkaa yhdessä kuulemianne ääniä.

Miten voisit imitoida ääniä omalla soittimellasi
tai kehollasi? Löytyykö tilasta muita esineitä,
joilla ääniä voisi imitoida?

Yrittäkää imitoida kuulohavaintojanne
improvisoimalla.

+ Miten näitä ääniä voisi merkitä
nuottiviivastolle?

Kuva 11. Imitaatiotehtävä.

Ympäristön äänten kirjoittaminen nuottiviivastolle voi alkuun tuntua haastavalta, mutta voi olla lopulta oppilaasta myös hauskaa. Tällöin oppilas saa vapauden kuvata paperille kuulemiaan ääniä haluamallaan tavalla, ja pääsee myös ”luvan kanssa” poikkeamaan perinteisestä nuottikirjoituksesta. Itse kehitelty nuottikirjoitus voi jopa motivoida jatkamaan kirjoittamista omien sävellysten muodossa.

6.6 Vastakohtat

Improvisointiharjoitusten edetessä aletaan oppimateriaalissa kiinnittää huomiota yhä enemmän musiikin yksityiskohtiin. Musiikista löytyy lukuisia vastakohtaisuuksia, ja tässä tehtävässä harjoitellaan kuuntelemaan ja tunnistamaan niitä.

Vastakohtien avulla voidaan lähestyä sellaisia yksityiskohtia, jotka voivat muuten jäädä improvisoinnissa huomiotta. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi erilaiset dynamiikat ja artikuloitavat.

Pohtikaa yhdessä, millaisia vastakohtia musiikissa voi esiintyä.

Harjoitelkaa yhdessä vastakohtien soittamista. Etsi vastakohta sille, mitä toinen soittaa. Kun vastakohta löytyy, vaihtakaa vuoroja.

Ottakaa tarpeeksi aikaa tulkinnalle – vastakohdan löytymisellä ei ole kiire!

Kuva 12. Vastakohtat-tehtävä.

Vuorotteluintrospektiossa harjoitellaan vastakohtien löytämisen lisäksi toisen henkilön soiton kuuntelua ja analysointia sekä siihen reagoitua. Introspektiota voidaan tehdä vaikkapa vain yhdellä sävelellä, mutta merkityksellistä on se, kuinka oppilas oppii vastaanottamaan toisen soittajan ideoita ja vastaamaan niihin omallaan. Vastakohtat voivat herättää myös hyvää keskustelua tulkinnan eroista ja vapauksista – mitä jos kaveri arvaakin aivan eri tavalla, kuin oli itse vastakohdan ajatellut?

6.7 Improvisointikortit

Olen koonnut oppimateriaalini loppuun kuva- ja nuottikortteja, joita voidaan hyödyntää oppimateriaalin käytössä monipuolisesti.

Tehtäviä:

- Nosta pakasta kortti ja yritä kuvailla kortin kuvaa käyttäen vain soitintasi. Parisi yrittää arvata, mikä kuva kortissa on.
 - Helpompi versio: asettakaa näkyville 2-5 kuvaa, ja soittaja valitsee niistä mielessään yhden, josta improvisoi.
- Nosta pakasta 1-3 korttia ja improvisoi niiden pohjalta pieni sävelmä. Voit myös halutessasi säveltää kappaleen ja kirjoittaa sen ylös nuottipaperille.
 - Voit myös halutessasi ensin keksiä tarinan, johon kuvat liittyvät. Valmiin tarinan pohjalta voitte aloittaa improvisoimaan.

Kuva 13. Kuvakortit -tehtävät.

Opinnäytetyön liitteenä on arkki kuvakortteja (Papunetin kuvapankki 2022), joita voidaan käyttää apuna sekä inspiraationa improvisointiin. Tässä olen esitellyt vain pari erilaista tehtävää, mutta luonnollisesti kuvakorteista voidaan keksiä loputtomasti erilaisia harjoituksia. Valitsin kortteihin sellaisia kuvia, joiden kohteet ovat lapsille jo ennestään tuttuja. Oikeanlaiset kuvat voivat johdattaa lasta luovuuteen ja rohkaista käyttämään mielikuvitusta.

Nuotti-, rytm- ja dynamiikkakortit ovat loistava väline improvisoinnin ja säveltämisen alkuun pääsemisessä. Myöhemminkin niitä voidaan hyödyntää monipuolisesti esimerkiksi asteikkoharjoittelussa.

- Nostakaa pakasta 1-8 nuottikorttia (vaikeustasosta riippuen). Saat improvisoida vain näitä säveliä käyttäen!
- Nosta pakasta nuottikortteja ja järjestä ne eteesi melodiaksi. Tämä melodia on seuraavan improvisaatiosi teema.
 - Tätä tehtävää voi jatkaa lisäämällä rytm- ja dynamiikkakortteja, jolloin saadaan aikaan monimutkaisempi sävelmä.
- Asteikkoharjoitus: nosta 1 nuottikortti (asteikkosi sävellaji), 1 rytmikortti ja 1 dynamiikkakortti, ja harjoittele asteikko annetuilla näiden avulla.

Kuva 14. Improvisointikortit -tehtävät.

Näillä korteilla voidaan myös vaikkapa pelata muistipeliä tai tehdä muita harjoituksia soittotunneilla – kuten kuvakorteissakin, mahdollisuudet hyödyntämiseen ovat rajattomat.

7 Pohdinta

Opinnäytetyöni prosessi on ollut pitkä mutta erittäin opettavainen. Aiheeni muotouduttua lopulliseen muotoonsa koin, että aihe on juuri minulle sopiva ja minua suuresti kiinnostava. Olen nauttinut tämän opinnäytetyön tekemisestä, ja olen oppinut sen parissa todella paljon uutta.

Oppimateriaalin tekoprosessi lähti käyntiin noin vuosi sitten, ja kokosin sitä hiljalleen aina opinnäytetyön esitarkastukseen lähettämiseen asti. Oppimateriaalista tuli loppujen lopuksi noin 15 sivua pitkä, ja suurin osa sen tehtävistä on esitelty tässä opinnäytetyössä. Oppimateriaali jäi niin sanotusti raakaversioksi, ja aion jatkaa sen kehittelyä tulevaisuudessa. Tulevaisuudessa aion laajentaa oppimateriaalia ja hankkia siihen kuvituksen.

Tavoitteenani oli saada oppimateriaali testaukseen ennen opinnäytetyön palautusta niin, että olisin voinut saada materiaalista palautetta ja kehitysehdotuksia. Aikataulukysymysten vuoksi en kuitenkaan kyennyt toimittamaan oppimateriaalia testattavaksi. Tällainen käytännön testaus on siis seuraava askel oppimateriaalini kehittämiseksi. Aion myös toki hyödyntää materiaalia omassa opetuksessani tulevaisuudessa, ja saan varmasti paljon arvokasta palautetta siitä omilta oppilailtani.

Suurin oivallukseni opinnäytetyötä tehdessäni oli se, miten runsaasti improvisoinnista on todettu olevan hyötyjä lapsille. Luin lukuisia erinomaisia tutkimuksia ja artikkeleita, joissa todettiin, että vapaa improvisointi edistää lapsen hyvinvointia ja musiikillista kasvua ja kehitystä. Mielestäni on hyvin tärkeää, että opettaja mahdollistaa oppilaan improvisoinnin huolimatta siitä, millainen oma suhde improvisointiin on. Voisi jopa sanoa, että improvisointi on musiikkikasvatuksen yksi kulmakivistä ja hyvin merkittävä tekijä lapsen musiikkisuhteen kehittymisessä.

Uskon, että tulen hyödyntämään tässä opinnäytetyössä keräämääni tietoa tulevaisuudessa työskennellessäni musiikkipedagogina. Haluan tarjota oppilailteni parasta mahdollista soitonopetusta ja koen, että tämän opinnäytetyön jälkeen

olen askeleen lähempänä sitä, jollainen haluan tulevassa ammatissani olla. Oppimateriaalini tulee ainakin itselleni käyttöön omien oppilaideni kanssa, ja toivon, että tulevaisuudessa myös muut huilunsoitonopettajat voisivat hyötyä oppimateriaalistani improvisointia opettaessaan.

Lähteet

- Burnard, P. 2000. How Children Ascribe Meaning to Improvisation and Composition: Rethinking pedagogy in music education. *Music Education Research*, 2, 1, 7-23. Viitattu 13.4.2022. metropolia.finna.fi, Music Periodicals Database.
- Burnard, P. 2002. Investigating children's meaning-making and the emergence of musical interaction in group improvisation. *British Journal of Music Education* 19, 2, 157-172. Viitattu 9.4. 2022. metropolia.finna.fi, Music Periodicals Database.
- Brockmann, N. 2009. *From Sight to Sound. Improvisational Games for Classical Musicians*. Yhdysvallat: Indiana University Press.
- Fritzén, K., Öhman, K. & Axelsson, L. 2018. *Flöjten och jag 1*. Ruotsi: Notfabriken.
- Galey, D. 2015. *Improvisation: The History of Unplanned Notes in Structured Music*. Cedarville University: The Research and Scholarship Symposium. Viitattu 12.3.2022. metropolia.finna.fi, Music Periodicals Database.
- Hakkarainen, L. 2009. Impro soi! Improvisoinnista iloa ja osaamista soitonopiskeluun. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 48. Turku: Tampereen yliopistopaino Oy.
- Junttu, K., 2015, *Improvisaatio pianonsoiton alkuopetuksessa*, julkaistu kokoelmassa *Musiikillinen improvisaatio*, toim. Huovinen, E., Turku, Utukirjat
- Juntunen, M. 2013. Kuuntele, liiku, keksi ja kokeile – improvisointi ja säveltäminen musiikkiliikunnan kontekstissa. Julkaisussa *Säveltäjäksi kasvattaminen. Pedagogisia näkökulmia musiikin luovaan tekijyyteen*. Toim. J. Ojala & L. Väkevä. Opetushallituksen oppaat ja käsikirjat 2013:3. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Landau, A. & Limb, C. 2017. The Neuroscience of Improvisation. *Music Educators Journal*, 103, 3, 27-33. National Association for Music Education. Viitattu 10.4.2022. metropolia.finna.fi, Sage Journals.
- Musiikin tutkinto-ohjelman opetussuunnitelma. 2021. Metropolia Ammattikorkeakoulu. Viitattu 22.4.2022. <https://opinto-opas.metropolia.fi/fi/88094/fi/70424>
- Mäkilä, M. & Talvitie, H. 2004. *Vivo huilu*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Opetushallitus. 2017. *Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän opetussuunnitelman perusteet. Määräykset ja ohjeet 2017:12a*.
- Opus 1. 2022. *Sävellyspedagogiikan aineistopankki*. Viitattu 1.2.2022. <https://www.opus1.fi>

Papunetin kuvapankki. 2022. Kuvat: Heidi Ahlström, Annakaisa Ojanen, Sergio Palao / ARASAAC, Elina Vanninen. Viitattu 1.2.2022. <https://kuvapankki.papunet.net>

Pitkänen, A. 2007. Huilun taikaa. Lahti: Multiprint Oy.

Puutio, M. 2014. "Kuuntele ope, ihana ääni!" Kohti luovaa instrumenttipedagogiikkaa. Opettajan opas. Kokkola: Marjukka Puutio.

Scott, J. 2007. Me? Teach Improvisation to Children? General Music Today 2007, 6-13. Viitattu 1.2.2022. metropolia.finna.fi, Music Periodicals Database.

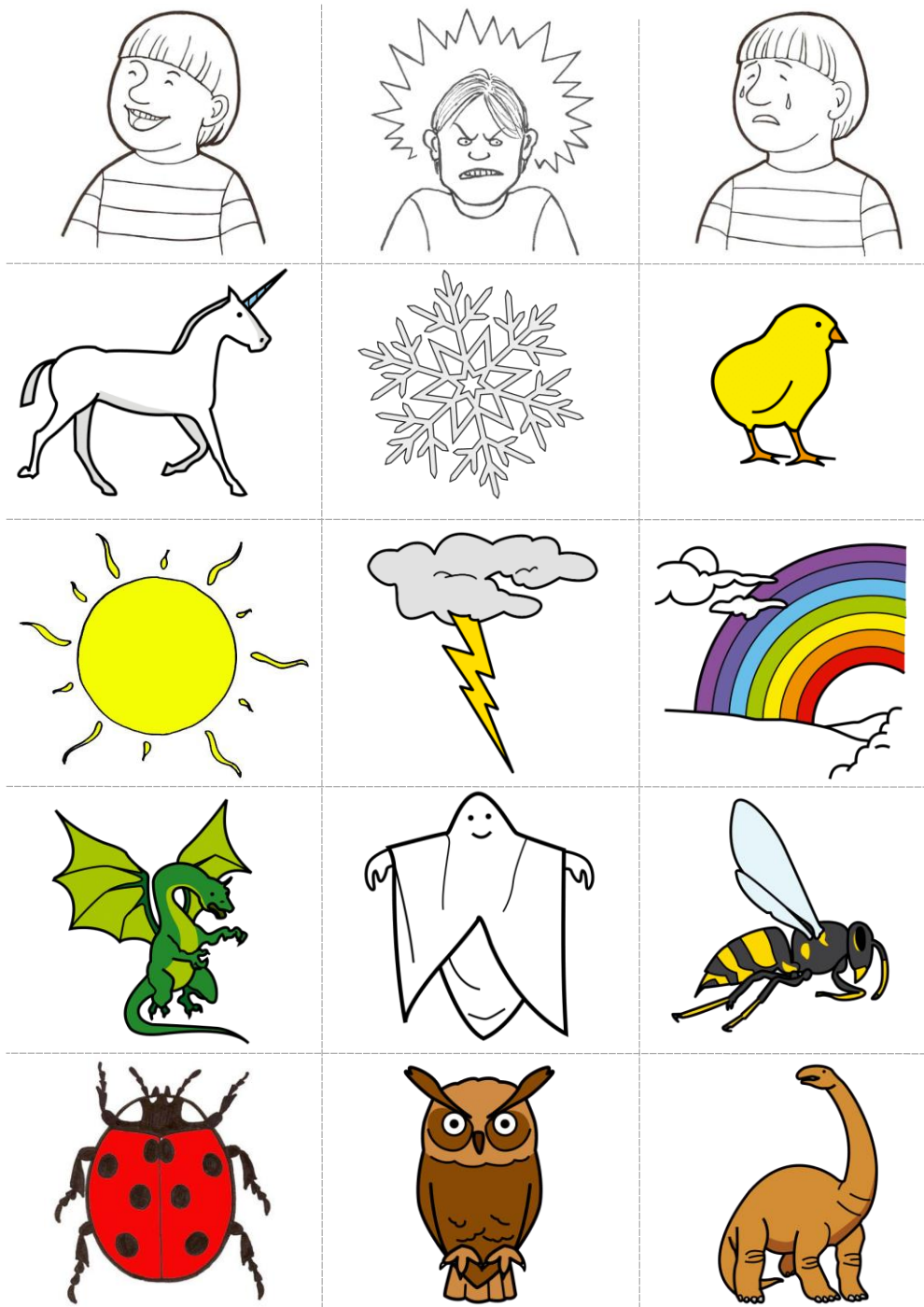
Säpe – säveltämisen pedagogiikkaa -koulutus. 2020. Metropolia ammattikorkeakoulu. Viitattu 28.1.2022. <https://www.metropolia.fi/fi/opiskelu-metropolia/osaamisen-taydentaminen/opetustoimen-henkilostokoulutus/saveltamisen-pedagogiikkaa>

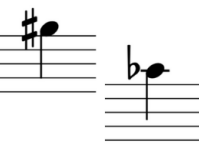

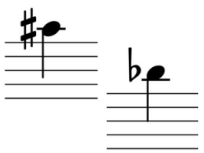

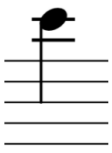
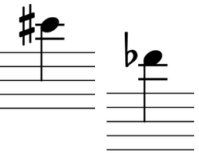
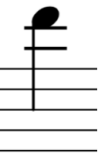
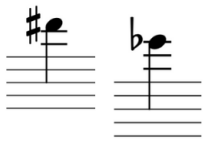
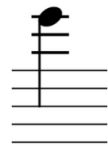
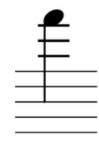
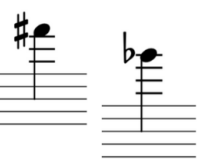
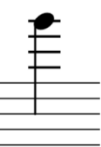
Tomperi, T., Hanki, K., Hämeenniemi, K., Hämäri, S., Isopahkala, S., Rissanen, I., Saurama, A. Dialogi- ja tunnetaidot opetuksessa. Julkaistu 28.2.2022. Opetushallitus, Helsinki. Viitattu 25.4.2022. <https://www.oph.fi/fi/dialogi-ja-tunnetaidot-opetuksessa>

Wright, R. & Kanellopoulos, P. 2010. Informal music learning, improvisation and teacher education. British Journal of Music Education 27, 1, 71-87. Viitattu 10.4.2022. metropolia.finna.fi, Music Periodicals Database.

Liitteet

Kuva- ja improvisointikortit

 c1	 d1	 e1	 f1	 fis1/ges1
 g1	 gis1/as1	 a1	 ais1/b1	 h1
 c2	 cis2/des2	 d2	 dis2/es2	 e2
 f2	 fis2/ges2	 g2	 gis2/as2	 a2
 ais2/b2	 h2	 c3	 cis3/des3	 d3
 dis3/es3	 e3	 f3	 fis3/ges3	 g3